

Beslut

Diarienummer
V2021/1863

Datum 2021-09-23

Utbildningsdepartementet

Rektor

Yttrande över betänkandet Papper, poddar och ... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial, SOU 2021:32 (Dnr: U2021/02459)

Lunds universitet (LU) har anmodats att yttra sig över förslaget till en pliktmateriallagstiftning, överlämnad till regeringen 30 april 2021. Yttrandet är sammanställt av överbibliotekarie Håkan Carlsson, Universitetsbiblioteket, och inkluderar synpunkter från Juridiska fakulteten, HT-fakulteterna och LTH samt en fokusgrupp med forskare från HT-fakulteterna och S-fakulteten.

Sammanfattning

LU vill särskilt framhålla följande:

- vikten av tillgång till tryckt och digitalt material för forskning och allmänhet och den demokratiska samhällsutvecklingen
 - att en ordning med *tre* pliktexemplar av skrift och kombinerat material införs
 - att LU liksom Kungliga biblioteket (KB) blir mottagare av en digital förlaga
 - att den typ av material som nu trycks, och i en framtid bara sprids i digital form, ska levereras även till LU
 - att en ordning med *två* pliktexemplar av tekniska upptagningar införs
 - att LU av regeringen ersätts för sina faktiska kostnader för nationalbiblioteksuppdraget
 - att rutiner för ett långtgående och systematiskt samarbete mellan LU och KB etableras
-

- att tekniska lösningar kring leverans av pliktmaterial och leverans till e-arkiv synkroniseras

Inledning

Det breda angreppssättet i det välskrivna betänkandet är lovvärt, liksom det faktum att förslaget innebär en enda samlad lagstiftning för alla typer av material. Innehållet i förslaget speglar på ett förtjänstfullt sätt behovet av ett kostnadseffektivt medie-, teknik- och formatoberoende regelverk som borgar för långsiktig hållbarhet. Medieutvecklingen och -produktionen går idag snabbt och spridningsformerna förändras vad gäller publiceringsmönster och lagringstekniker. Dagens två lagstiftningar är båda obsoleta och en modernisering och anpassning till medielandskapet är nödvändig. LU välkomnar således den översyn av pliktmateriallagen som gjorts.

LU har valt att avgränsa sitt yttrande till vissa aspekter av utredningens förslag till en ny pliktmateriallag. Kommentarererna nedan följer i princip rubriksättning i sammanfattningen (s. 19–35).

Ett nytt regelverk

LU välkomnar att det nya regelverket är framåtsyftande i det att kategorier som tidigare omfattades av lagen, men som på grund av teknikutvecklingen inte längre gör det, föreslås inkluderas liksom framtida nya format.

Pliktmaterialets syfte ska vara tydligt

Portalparagrafens formulering är tydlig och inkluderande. LU tillstyrker utredningens formulering av syftet med pliktmaterial, vilken särskilt omnämner målen ”att bevara uttryck för det offentliga samtalet” och ”att tillgodose rätten att ta del av och skapa kunskap, åsikter och andra uttryck.” (s. 37). Betonandet av pliktmaterialet som en demokratisk resurs är synnerligen angeläget i en tid då den demokratiska samhällsutvecklingen inte kan tas för självklar.

LU ställer sig också positiv till förslaget till den förändrade skrivningen om vad som ska pliktlevereras. Till skillnad från tidigare skrivning som knyter an till att materialet i första hand ska vara ”svenskt” till sitt innehåll, talar förslaget om att materialet ska vara “avsett för och rikta sig till de som uppehåller sig i landet” ... “oavsett framställarens etnicitet, val av språk eller uttryckets eventuella

koppling till svenska förhållanden.” (s. 160). LU är också positiv till att man släpper fullständighetsprincipen.

Flera insamlingsmetoder: leveransplikt, rekvisition och egeninsamling

LU ansluter sig till förslaget om de tre insamlingsmetoderna och den tydliga uppdelningen under olika rubriker för leveransplikt, rekvisition och egeninsamling. Dessa speglar väl den mediala verkligheten, där tryckerier, förlag och relevanta noder i mediernas distributionskedjor (aggregatorer, mellanhänder som till exempel Spotify, print-on-demand och egenutgivning) alla är relevanta. Med hjälp av de nya insamlingsmetoderna anpassas lagstiftningen också tydligt till den ökade medborgerliga interaktiviteten (podcasts, bloggar, vloggar mm).

LU ser även fördelar med att leveransplikten kopplas till de begrepp som används i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen och inte inför nya terminologier för just den aktuella lagen. En nackdel är att brister från tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen följer med i lagförslaget. Dock överväger fördelarna.

Utredningen konstaterar att myndigheters publikationer utöver att pliktlevereras även arkiveras vid den egna myndigheten enligt arkivlagens krav. Beträffande elektroniskt material skulle leverans av pliktmaterial och leverans till e-arkiv kunna innebära ett till stora delar likartat arbete, om än med olika ändamål och troligen med olika tekniska lösningar. Det finns en risk att praktiserande av pliktleverans och leverans till e-arkiv skulle innebära ett dubbelarbete för myndigheten. Det är önskvärt att de tekniska lösningarna så långt som möjligt synkroniseras med tekniska lösningar för e-arkiv.

LU framhåller särskilt att 7 § föreskriver att leveransplikt gäller även för vissa pliktmaterial som inte omfattas av grundlagsskydd under förutsättning att den som har ”*låt it framställa och gjort materialet tillgängligt, framställer och gör tillgängligt sådant material i yrkesmässiga former eller annars på ett sätt som innebär att det sker i en verksamhet av större omfattning och en inte obetydlig andel av allmänheten tar del av materialet*” (LU:s kurs.). Bestämmelsen kan vara tillämplig på bloggar, tweets el. dyl. som produceras av bland annat forskare om materialet uppfyller de villkor som kursiverats

ovan. Det är oklart när en verksamhet ska anses ha skett i större omfattning eller när en obetydlig andel av allmänheten har tagit del av materialet. Det är också oklart om det är enskilda inlägg eller en hel blogg eller ett twitterkonto el. dyl. som omfattas av leveransplikten. Visserligen är det ofrånkomligt att lagar innehåller oklarheter och det är ytterst för domstolar att fastställa lagens innehåll. Här gäller dock en leveransplikt som ålagts den enskilde och en större precision vore önskvärd. Situationen blir annorlunda om det är en myndighet som beslutar att ett visst pliktmaterial uppfyller villkoren och därför vill inhämta materialet genom rekvisition, i vilket fall myndighetens beslut kan överklagas. Det finns därför en poäng i att flytta regleringen av sådant pliktmaterial som anges i lagförslagets 7 § till den del som reglerar rekvisition.

Betänkandet föreslår att skrifter som levereras med rekvisition enbart ska levereras i ett exemplar till KB men inte till LU även om det rör en skrift som, om den hade omfattats av leveransplikt, skulle ha levererats i två exemplar (s. 420). LU menar att detta inte lever upp till ambitionen om två speglade samlingar och att därför skrifter som samlas in med rekvisition ska levereras i *två* exemplar, ett till KB och ett till LU.

En röd tråd i utredningen är formatoberoendet, i en tid med stora förändringar i hur information delas och sprids. I ljuset av detta är begränsningen i LU:s uppdrag att endast hantera tryckta skrifter förvånande. Det är viktigt att reservsamlingen behåller sin relevans och bredd. LU menar därför att speglingen av universitetets samling vv Kungliga biblioteket bör framtidssäkras genom att den typ av material som nu trycks, och i en framtid bara sprids i digital form, framåt ska levereras även till LU. Tekniskt kan detta lösas utan att leverantörerna påverkas genom att leveransportalen för digitala förlagor är den samma för alla typer av digitala leveranser och att portalen efter leverans automatiskt deponerar en fil till KB och en till LU.

Slutligen konstaterar LU att det finns inskränkningar i leveransplikten jämfört med nuvarande lagstiftning. Idag samlas till exempel interna företagstidskrifter in, vilket inte blir fallet enligt förslaget: ”En skrift som framställs för privat bruk eller som endast tillgängliggörs för en sluten krets (t.ex. företagsinterna skrifter) faller alltså utanför” (s. 192). Se även s. 399: ”ställs krav som inte alla kan uppfylla som viss

anställning, religiös övertygelse eller annat är kravet på att materialet ska ha tillgängliggjorts för allmänheten inte uppfyllt”. En relevant fråga blir då vad som kommer att gälla för visst företags- och föreningstryck som till exempel fackföreningstryck? Dessa är exempel på viktiga material som speglar det offentliga samhället. Det finns idag ett behov av att beforska material av denna typ och därför bör den även i framtiden vara en del av insamlingen.

Verktyg som bidrar till uppföljning och anpassning

LU välkomnar att det ska finnas verktyg för att hantera vite, undantag och avvikelser. Man skulle dock kunna överväga att inte ge möjlighet till att överklaga beslut enligt 19 §, då detta gynnar den enskilde. Beträffande vitesförelägganden kan diskuteras om det är själva beslutet enligt 25 § om vitesföreläggande som får överklagas, eller om frågan bör prövas först när viten döms ut.

Kompletterande bestämmelser om personuppgiftsbehandling

LU är positiv till att undantag eller avvikelse från bestämmelserna vid tillhandahållande av material har tagits upp uttryckligen i 37 § för sådan forskning som bedrivs inom ramen för universitet eller högskolor eller som godkänts enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor.

Ge KB uppdraget som pliktansvarig myndighet

LU välkomnar ett tydligt och väldefinierat ansvar för mottagandet av pliktmaterial. KB som den ansvariga pliktmyndigheten får en förstärkt, avgörande och för LU angelägen roll och ska enligt förslaget ansvara för att LU får en speglade samling av skrifter. Detta innebär en given utgångspunkt för ett sedan länge eftersträvat strukturerat och strategiskt samarbete kring det gemensamma nationella samlingsbyggandet. Operativt sett kommer utmärkta rutiner för dialog och avstämning kring leveransförteckningar (s. 383), pliktexemplarens skick (s. 339) o.s.v. att krävas.

LU ser med stor tillfredsställelse på utredningens betoning på ett förstärkt samarbete kring det tryckta materialet (s. 334–335). Ett strukturerat samarbete skulle medföra förenklad logistik, goda synergieffekter, ökad effektivitet och reducerade kostnader. LU

förhåller sig också positiv till en framtida diskussion med KB kring fördelning av arbetsrutiner där LU redan idag har effektiva lösningar.

En absolut förutsättning för ett sådant nära samarbete och för komplett speglade samlingar är gemensamma systemlösningar och gemensamma rutiner redan från steg 1 av ikraftträdandet, 1/1 2023, då KB blir pliktansvarig myndighet. Det är centralt att LU får driftsäker och snabb tillgång till KB:s leverantörs- och leveranssystem (s. 327, 334) och att frågor som rör personuppgiftsbehandling med avseende på leverantörer är tydliggjorda och lösta. Det är också centralt för ett välfungerande samarbete att KB:s många och komplexa uppdrag främst vad gäller det digitala pliktmaterial inte gör att infrastrukturen för det tryckta materialet nedprioriteras.

Ge Lunds universitet ansvar för reservexemplar av skrifter

LU värdesätter och uppskattar det fortsatta ansvaret för reservexemplaret och för omtryck. LU har samlat pliktlevererat svenskt tryck sedan 1698 vilket ger bibliotekets samlingar en sällsynt lång kontinuitet. Studenter, forskare och allmänhet i södra Sverige ges en unik tillgång till obrutna och kontinuerliga samlingar. Konsekvenser för LU som det fortsatta ansvaret för reservexemplaret medför, samtidigt som andra lärosäten förlorar tillgång till pliktmaterial, återkommer LU till nedan.

Det finns dock administrativa problem kring leveransförteckningar, inte minst kring omtryck och hantering av digitala förlagor. Ska till exempel kombinerat material som hör till omtryck lämnas till KB? Ska digitala förlagor för omtryck lämnas till KB? Ska KB bekräfta leveransförteckning på omtryck som skickats enbart till LU? Dessa problem och andra måste analyseras och hanteras genom gemensamma systemlösningar.

Utredningen konstaterar ”att KB även ska agera i förhållande till leveranser som inte levererats till Lunds universitet kan innebära en viss ökad administrativ börda” (s. 380). LU delar denna oro för att den administrativa bördan ska bli för alltför stor för båda parter. Former och rutiner för dialog kommer att krävas.

Reglerat bevarande

LU noterar att bevarandenaspekten framhålls som viktig, “bevarandet har försteg framför tillhandahållandet” (s. 346). Det finns dock flera

problematiska aspekter av betoningen på bevarandet, vilka behandlas nedan.

Utredningen gör skillnad mellan form och innehåll och konstaterar på flera ställen att formen inte får förvanskas (s. 146: "Detta innebär t.ex. att pliktexemplar av tryckta böcker inte ska bindas om eftersom exemplaret då inte längre i format, sidomfång etc. återspeglar hur exemplaret såg ut när det tillgängliggjordes för allmänheten."). LU noterar problem till exempel kring lösa skyddsomslag i samband med cirkulation liksom kring accessionsstämpling.

Utredningen konstaterar "att bevarandet utformas så att det ger bästa möjliga förutsättningar över tid och att materialet i alla led – från leverantörens dokumentation till mottagarens katalogisering och vårdåtgärder – hanteras så att materialet inte förvanskas och så att det kan tillhandahållas även i framtiden. Samtliga dessa krav måste förtydligas i regelverket, och på sikt även åtföljas av resurser, för att pliktmaterial ska kunna uppfylla sitt syfte." LU instämmer i detta särskilt vad gäller resursbehov och likaså i konstaterandet att materialet måste hållas sökbart. Därför är metadata som beskriver upphov, ursprungsformat och tillkomsttid mm viktiga.

Enligt förslaget ska förordningen (s. 366) "vara tillämplig på allt pliktmaterial som lämnats till eller samlats in av KB och Lunds universitet. I detta avseende saknar det betydelse om materialet samlats in enligt nu gällande pliktregelverk eller enligt den nya lagen." Vidare, (s. 336): "Allt material ska hanteras med samma aktsamhet och omhändertagandet ska ske med de resurser som krävs oavsett vad materialet innehåller. Fysiska föremål ska därför hanteras på ett sätt som så långt möjligt innebär att föremålet inte förkommer, slits ut eller på annat sätt förstörs. Det ställer t.ex. krav på att materialet förvaras i lokaler som anpassats i fråga om säkerhet och klimat och att särskilda konserveringsinsatser kan behöva vidtas för att omhänderta skört material." LU konstaterar att detta är en lovvärd ambition men svår att leva upp till bland annat utifrån dagens resurstilldelning.

Reglerat tillhandahållande

Tillgång till och användning av fysiskt material

I utredningen föreslås att pliktexemplar av skrift och kombinerat material lämnas i två exemplar. Det är en stor förändring att gå från sju exemplar till två. Den nationella tillgången förändras drastiskt med en sådan minskning. LU föreslår därför att pliktexemplar av skrift och kombinerat material lämnas i *tre* exemplar.

De två föreslagna exemplaren – ett nationalexemplar på KB och ett reservexemplar i Lund – är bägge bruksexemplar. Nationalexemplaret måste läsas på plats i KB:s lokaler medan reservexemplaret kan cirkulera lokalt och dessutom är tillgängligt för fjärrlån. Att LU:s reservexemplar, som kan cirkuleras som fjärrlån, blir skadat eller förkommer händer inte sällan. I den föreslagna ordningen med två pliktexemplar är de marginaler som ska garantera tryckta skrifers fortlevnad små.

Inspirerade av den modell som tillämpas i Norge föreslår LU i stället att tre pliktexemplar levereras. Enligt gällande norsk föreskrift erhåller Nasjonalbiblioteket tre exemplar: ett bruksexemplar, ett cirkulationsexemplar och ett bevarandexemplar. Bruksexemplaret motsvarar det svenska nationalexemplaret medan cirkulationsexemplaret motsvarar reservexemplaret. Ett sådant bevarandexemplar kan förvaras i särskilt depåbibliotek. Behovet av ett svenskt depåbibliotek som tar emot pliktexemplar har påtalats i såväl den nationella biblioteksstrategin som utredningen om nationellt ramverk för gallring och bevarande av bibliotekssamlingar. En placering i norra Sverige ter sig lämplig med hänsyn till bevarande och säkerhet.

Skulle betänkandets förslag om enbart två exemplar av skrifter realiseras konstaterar man i utredningens konsekvensanalys att de tidigare pliktbiblioteken kan komma att ställa om sin verksamhet så att relevant svenskt material, särskilt monografier, köps in (s. 383–385). Denna förhoppning delar LU. Om så inte sker, måste man konstatera dels att LU:s fjärrlånehantering ökar, dels att tillgången till det svenska trycket avsevärt begränsas nationellt. Portalparagrafens syfte att "... tillgodose rätten att ta del av och skapa kunskap, åsikter och andra uttryck", kan bli problematisk att leva upp till. Tillgång till material måste gälla även utanför KB och LU.

I resonemanget kring de ekonomiska konsekvenserna framförs att LU:s kostnader för att hantera pliktexemplar kan tillta på grund av ökade fjärrlån. Detta menar man kan hanteras genom rådande system för fjärrlånekompensationer. Kompensationerna motsvarar dock inte de faktiska kostnaderna och modellen är föremål för diskussion. Om den försvinner eller ändras måste LU:s utgifter för fjärrlån kopplade till pliktexemplaren hanteras på annat sätt.

LU konstaterar att myndigheterna KB och LU var för sig beslutar om hur pliktmaterial ska tillhandahållas. Avvägningen mellan bevarande och tillhandahållande överlämnas till KB och LU. Som utredningen konstaterar (s. 347) är "skälet till att bevarandet ges försteg att ett tillhandahållande kan leda till att pliktmaterial förkommer". En sådan framtida utveckling skulle kunna föranleda LU att överväga ett begränsat tillhandahållande. Frågan är om 14 § Bibliotekslagen skulle behöva ändras om LU skulle behöva inskränka möjligheten till fjärrlån?

Tillgång till och användning av tekniska upptagningar

I utredningen föreslås att pliktexemplar som regel ska lämnas i ett exemplar. Vi föreslår att undantag görs för tekniska upptagningar, det vill säga material som kräver tekniska hjälpmedel för att man ska kunna tillgodogöra sig innehållet, som i stället ska lämnas i två exemplar. Båda exemplaren ska levereras till KB men förvaras åtskilda från varandra.

Det är lätt att uppfatta tekniska upptagningar som ett försvinnande fenomen som helt kommer att ersättas av digitala format i en snar framtid, men som påpekas i utredningen är den tekniska utvecklingen svår att förutse. Historien visar att nya format och mediebärare sällan helt ersätter de äldre, utan snarare kompletterar dem. Tekniska upptagningar går inte att kopiera utan informationsförlust och dessa medier kräver därför särskilda skyddsåtgärder. Det är viktigt att denna del av det offentliga samtalet sparas och blir tillgängligt för framtiden.

Tillgång till och användning av digitalt material

Utredningen förordar att KB, men inte LU, får tillgång till det samlade svenska tryckets (monografier, tidskrifter, dagstidningar och vardagstryck) digitala förlagor (s. 334). Förslaget om digitala förlagor är framåtsyftande men omgärdas av ett stort antal frågetecken, inte minst

kring logistik och vikten av att förena det fysiska materialet med digitala förlagor (s. 41), en arbetsprocess som bör utföras på KB.

System för mottagande, hantering, bevarande och kostnader framhålls som problematiska i diskussionen om LU:s eventuella mottagande av digitalt material. Däremot sägs att: "Det finns dock inget som hindrar att KB uppdrar åt annan myndighet eller annat organ, som t.ex. Lunds universitet, att bevara digitala förlagor eller digitala säkerhetskopior" (s. 335). LU ser det som mer gynnsamt för tillhandahållandet och för forskarsamhället att LU blir ägare till digitala förlagan och inte bara bevarar förlagor eller säkerhetskopior.

För LU:s del finns alltså ett starkt intresse att vara mottagare och ägare av den digitala förlagan även om den för närvarande inom ramen för dataskydd och upphovsrätt inte kommer att kunna tillgängliggöras utanför bibliotekets lokaler. En digital förlaga skulle kunna minska slitaget på fysiska exemplar och minimera fysisk boktransport som kan upplevas obsolet bland annat av miljöskäl. LU konstaterar också att samlingarnas samtidsrelevans och forskningsbarhet med avseende på bland annat TDM (som brukas till exempel inom verksamhet vid Humanistlaboratoriet vid LU) avsevärt skulle reduceras utan tillgång till det digitala materialet.

LU ser gärna att möjligheterna för mottagande, hantering, säkerhet, bevarande samt inte minst tillgängliggörande såväl lokalt som regionalt av den digitala förlagan hanteras vidare.

Utredningen menar att behovet av digitalisering minskar när tillgång till tryckens digitala förlagor realiserar: "Genom förslaget om att digitala förlagor ska lämnas undgår KB utgifter för digitalisering av tillkommande pliktmaterial. Dessa resurser bör i stället, när de digitala lösningarna är på plats, gå till att arbetet med att rekvirera" (s. 34). Denna åsikt genomsyrar hela betänkandet och konsekvensanalyserna.

LU vill dock framhålla att en digital förlaga inte är samma sak som ett digitaliserat tryck. Fördelarna med digitala förlagor har tidigare berörts (forskningsbarhet, skydd av fysiskt material, miljöhänsyn mm). I det följande vill LU problematisera hypotesen att digital förlaga är samma sak som digitaliserat tryck och att en digital förlaga kan resultera i stora kostnadsbesparingar: Till en vanlig bok finns det flera förlagor, till exempel en till inlagan, en eller flera till omslaget

(tryck + foliering), en till skyddsomslaget. Omvänt lägger formgivaren ofta upp flera olika trycksaker i samma tryckoriginal för att utnyttja arket bättre vid små upplagor, till exempel ett visitkort, ett korrespondenskort, en flyer mm på samma ”digitala förlaga”.

Inte sällan görs ändringar efter att den ”digitala förlagan” har skickats in och text raderas bort på själva tryckplåten när den sitter i tryckpressen. Tryckförlagor är i allmänhet sida för sida, vilket innebär att man inte kommer att kunna se bilder och annat som sträcker sig över ett uppslag på det sätt som är avsett. Man kan alltså inte vara säker på att den digitala förlagan innehålls- eller formmässigt stämmer överens med trycksaken. Utredningen säger på ett flertal ställen att det är viktigt att materialet behandlas så att det inte förvanskas – börjar man se de digitala förlagorna som ersättning för digitalisering så accepterar man ett visst mått av förvanskning.

LU skickar med ytterligare två frågor som visar på komplexiteten i förslagen: Ska inte den digitala förlagan till en boks skyddsomslag pliktlevereras (se s. 246 och 412–413)? Ska de databaser som hör till variabeltryck anses som digitala förlagor? Variabeltryck diskuteras inte alls i utredningen, trots att det är en växande kategori trycksaker, som kan förväntas öka i omfattning och komplexitet. Hur ska dessa trycksaker levereras, i skrift och som digital förlaga?

Sammanfattningsvis menar LU dels att möjligheten att få digitala förlagor till LU är synnerligen angelägen, dels, vilket ovanstående resonemang visar, behöver antagandet att ”digitalisering minskar när tillgång till tryckens digitala förlagor realiserar” utredas ytterligare.

Enligt förslaget ska KB tillhandahålla pliktmaterial i den utsträckning det är förenligt med upphovsrätten (s. 51). Detta har betydelse främst vid tillhandahållandet av digitalt material då det är just för denna typ av material som avtal och licensavtal är vanligt förekommande. Lagförslaget innebär att KB kan göra sådant material tillgängligt endast inom vad som tillåts enligt avtal eller licensavtal.

Redan idag är tillgången till digitalt material starkt begränsad. Metoden att ge tillgång via tecknande av avtalslicenser (som redan nu tillämpas på visst digitalt material, till exempel dagstidningar, SMDB mm) framhålls som enda möjligheten för forskare och andra att få tillgång till digitalt material (s. 356). LU menar att metoden med

avtalslicenser väsentligt riskerar att försvåra lärosätenas informationsförsörjning och allmänhetens tillgång.

Att föreslå ändringar i det upphovsrättsliga regelverket för att underlätta tillgång till och användning av digitalt pliktmaterial ingår inte i uppdraget för betänkandet men för forskningen och för främjandet av den demokratiska samhällsutvecklingen är det en synnerligen central fråga. Tillgång till öppen vetenskap och till forskningsdata är aktuella områden för forskarsamhället och lärosätena. Dagens diskurs öppnar för det vetenskapliga samtalet men betänkandets förslag riskerar att stänga det offentliga.

Det är tänkbart att upphovsrättslagen kan ändras, så att upphovsrätten begränsas genom ett lagstadgat undantag för tillgängliggörande av pliktmaterial. En sådan lösning kräver emellertid en noggrann utredning och hör hemma i en översyn av upphovsrätten.

Det bör slutligen noteras att långt ifrån alla digitala forskningspublikationer blir publikt tillgängliga eller finns som en intern kopia i lärosätenas repositorer. I de fall det finns en uppladdad publik text kan det i vissa fall av upphovsrättsliga skäl dessutom vara en annan version än den publicerade. Tilläggas bör även att inte alla lärosäten använder systemet DiVA. En viss försiktighet bör därför tas i resonemang kring vilket material som finns i detta system och hur forskningspublikationer därmed fångas upp.

Regelverket införs stegvis

LU välkomnar förslaget om ett stegvis införande av pliktmateriallagen. Förslaget ger förutsättningar för alla inblandade lärosäten att ställa om den berörda verksamheten. Inte minst är det viktigt för KB att ges möjlighet att bygga upp nya rutiner och system.

Ekonomiska konsekvenser för Lunds universitet

För LU:s vidkommande gäller att det saknas en direkt och öronmärkt statlig finansiering av universitetets pliktrelaterade nationalbiblioteksuppdrag. Plikthanteringen ger LU ett vidare nationellt ansvar och om utredningsförslaget genomförs ökar detta ansvar och betydelsen av bibliotekets samlingar ytterligare. Det är därför motiverat och angeläget att universitetets kostnader för nationalbiblioteksuppdraget ersätts. Utredaren konstaterar att pliktmaterial inte är en del av lärosätenas informationsförsörjning och

att den frågan inte kan lösas inom ramen för pliktlagstiftningen (s. 239). Med detta som bakgrund kan man hävda att det syns orimligt att LU ska finansiera pliktåtagandet med interna medel.

Även om det inte ingick i utredarens direktiv att problematisera kring en stabil och förstärkt nationell finansiering för LU, måste en sådan uppmärksammas som en direkt följd av förslagen i betänkandet, inte minst med anledning av att KB och LU föreslås bli de enda mottagarna av tryckt material. LU måste ges likvärdiga ekonomiska förutsättningar som KB.

Beslut

Beslut om att avge detta yttrande har fattats av undertecknad rektor i närvaro av förvaltningschef Susanne Kristensson efter hörande av representant för Lunds universitets studentkårer och efter föredragning av överbibliotekarie Håkan Carlsson, Universitetsbiblioteket.

Erik Renström13